

УДК 013: 599 (477)

Давні видання зоологічного профілю в Україні та теріологія на сторінках «Збірника праць Зоологічного музею»

Ігор Загороднюк, Олена Годлевська

Давні видання зоологічного профілю в Україні та теріологія на сторінках «Збірника праць Зоологічного музею». — Загороднюк І.¹ Годлевська О.² — Розглянуто історію становлення видань зоологічного профілю в Україні та роль «Збірника праць Зоологічного музею» у формуванні теріологічного інформаційного поля. Складено бібліографічні описи 99 теріологічних публікацій, які вийшли в цьому виданні у 1926–2007 рр. і укладено покажчик авторів.

Ключові слова: теріологія, публікації, «Збірник праць Зоологічного музею», історія зоології.

Адреса: ¹Луганський національний університет, вул. Оборонна 2, Луганськ, 91011; ²Інститут зоології НАНУ, вул. Хмельницького 15, Київ, 01030, Україна. E-mail: zoozag@ukr.net.

Old issues of zoological line in Ukraine and theriology at pages of «Proceedings of Zoological Museum NAS of Ukraine». — Zagorodniuk I.¹ Godlevska L.² — History of formation of zoological issues in Ukraine and role of “Proceedings of Zoological Museum” in making of theriological information field are considered. Compiled bibliographical descriptions of 99 theriological publications in this issue in 1926–2007 and authors’ index are given.

Key words: mammalogy, publications, «Proceedings of Zoological Museum», history of zoology.

Address: ¹Luhansk National University, 2 Oboronna str., Luhansk, 91011; ²Institute of Zoology, 15 Khmelnitskogo str., Kyiv, 01030. E-mail: zoozag@ukr.net; lgodlevsla@gmail.com.

Вступ

В історії розвитку теріології в Україні чільне місце посідає видання «Збірник праць Зоологічного музею», яке протягом 1926–1976 рр. відіграло роль ключового форуму у спілкуванні видатних українських зоологів, у т. ч. П. Крижова, О. Мигуліна, І. Підоплічки, Б. Попова, Є. Решетник, М. Селезньова, І. Сокура, М. Шарлеманя та ін. Розквіту цього видання передувала бурхлива історія формування зоологічного інформаційного поля, що визначалося становленням самої зоології в Україні. Більшість з праць перших того періоду майже забута, проте їх широке цитування в основних зведеннях (Мигулін, 1938; Татаринів, 1956) є найкращим свідченням абсолютної їх цінності як джерел інформації про шляхи формування сучасної фауни, поширення і особливості біології окремих видів. Мова йтиме про періодичні і продовжені видання, що складають основу накопичення фактологічної інформації.

Передісторія

Першими повновагомими зведеннями щодо теріофауни України стали монографічні праці П. Паласса (Pallas, 1811), А. Завадського (Zawadzki, 1840), А. Нордмана (Nordmann, 1840) М. Кесслера (1851), М. Черная (1853), Нікольського (1891) тощо, проте вони стосувалися окремих регіонів. Накопичення зоологічної інформації та можливість охоплення дослідженнями і знаннями всієї фауни досягалося трьома шляхами: дальніми експедиціями, створенням колекцій і формуванням видань, в яких викладалася оригінальна інформація про склад фауни і біологію окремих видів. Процес формування видань як одна з цих трьох складових був доволі складним і триває дотепер.

Очевидно, що первинний інтерес становили господарсько важливі види, і переважна кількість давніх публікацій присвячена переважно мисливській фауні і т. зв. «шкідникам» сільського, лісового або рибного господарств. Значну кількість такої інформації видавали у вигляді річних звітів губернських земств або окремими брошурами. Цінну інформацію накопичували періодичні та продовжені видання, з яких згадаємо «Труды Харьковского общества испытателей природы»¹ (1897 (т. 26), 1927 (т. 50), 1930 (т. 51)), «Записки Новороссийского общества естествоиспытателей» (1900 (т. 23), 1907 (т. 30) 1914 (т. 40); загалом 1872–1918), «Труды Бессарабского общества естествоиспытателей» (1910 (т. 1), 1911 (т. 2)).

Згодом з'являються нові видання, у тім числі «Записки Киевского общества естествоиспытателей» (започатковано 1870 р.), «Бюллетень Харьковского общества любителей природы» (1905 (№ 5), 1914 (№ 1–5), 1915 (№ 1, 2), 1916 (№ 3), 1917 (№ 1–3), 1918 (№ 1)), «Записки Крымского общества естествоиспытателей» (Сімферополь) (1911 (т. 1), 1913 (т. 3), 1915 (т. 5), 1917 (т. 7)), «Труды общества исследователей Вольни» (1913 (т. 11), «Бюллетень о вредителях сельского хозяйства» (Харків) (1913 (№ 1), 1914 (№ 1–6), 1915 (№ 1–7), «Школьные экскурсии и школьный музей» (Бендеры) (1913 (№ 1–7), 1914 (№ 1–8), 1915 (№ 8), 1916 (№ 4–5), 1917). Завдяки цим виданням нам тепер доступні праці таких дослідників фауни, як Б. Вальх, О. Браунер, М. Шарлемань, О. Мигулін та багатьох інших.

Видавничий бум 20-х років ХХ століття

Часи громадянської війни виявилися фатальними для науки в Україні і в період 1917–1923 років видано лише кілька випусків вкрай незначної кількості видань. Всі згадані вище видання припинили свої існування (видано кілька томів «Труды Харьковского о-ва испытателей природы» та «Записки Одесского о-ва естествоиспыт.» (1927–1929) як продовження згаданих «Записок Новорос. о-ва естествоиспыт.»). В цей час вийшло кілька випусків «Вісті Природничої секції Укр. наук. тов-ва» (1918–1919), започатковано «Український зоологічний журнал» (Київ), проте вийшло лише два його томи (1921 (т. 1)², 1923 (т. 2)). Формуються видання станцій захисту рослин, на сторінках яких є праці про гризунів: «Захист рослин» (Харків) (1925–1928), «Листок боротьби зі шкідниками» (1925 (№ 1...6)).

Починаючи з 1923 р., в Україні з'явилося чимало видань, орієнтованих на мисливство (Голда, 2006), в яких публікуються теріологи: «Охота и рыболовство» (1923 (№ 1–6)), «Южная охота» (Одеса) (1923, 1924 (№ 1–6)), «Природа и охота на Украине» (1924 (№ 1–2), 1925), «Украинский охотничий вестник» (Харків) (1924 (№ 1–9), 1925 (№ 1–12), 1926 (№ 1–11), 1927 (№ 1), 1929)). У подальшому теріологи особливо активно публікувалися в двох часописах, що видавалися у Харкові у 1925–1932 рр. Перше з них — «Український мисливець та рибалка» — виходило щомісяця (12 номерів на рік) протягом восьми років, у 1925–1932 рр. (у 1925–1926 рр. видання називали «Украинский охотник и рыболов»). На сторінках цього видання опубліковано низку праць про різні групи ссавців. Друге видання було більш популярним, і в ньому публікувалися як фахівці, так і аматори — «Радянський мисливець та рибалка». Протягом 4-х років його існування (1927–1930) видано близько 150 випусків.

У той же час починає формуватися академічна періодика, яка швидко стає головним полем спілкування зоологів. Теріологічні публікації стають регулярними у таких виданнях, як «Вісник природознавства» (1923 (№ 3–4), 1927 (№ 1–6), 1928 (№ 1–6), 1929 (№ 1–2), 1931 № 1–2), «Журнал бізоологічного циклу ВУАН» (1932 (№ 1–3), 1933 (№ 4–7)), проте подальший розвиток досліджень привів до концентрування публікацій у нових спеціалізованих академічних виданнях, як періодичних, так і щорічниках. Першим і на довгі роки єдиним таким часописом став «Збірник праць Зоологічного музею»³.

¹ З 1927 р. це видання назвали «Труды Харківського товариства дослідників природи». Тут і далі в дужках наведено тільки окремі відомі авторам роки і томи або випуски з теріологічними статтями.

² Перший том цього журналу (за 1921 р.) називався «Зоологічний журнал України».

³ Певний час в Харкові видавали «Праці Зоолого-Біологічного Інституту ХДУ» (1936, 1940 (№ 8–9)).

Збірник праць Зоологічного музею

Видання започатковано 1926 року, і воно проіснувало до 1973 р., після чого, вже 1976 р. видано ще один — російськомовний — випуск (№ 36), і видання було закрито. Проте за два десятиліття це видання відновлено (Писанець, 2005), і наразі маємо три випуски нового часу (2005–2007 рр.). У впорядкованому нижче списку — 99 праць, наведених у хронологічному порядку за п'ятьма періодами: 1926–1934, 1935–1941, 1952–1963, 1969–1976, 2005–2007. Впорядкована нижче бібліографія є вкрай важливою не лише з точки зору історії розвитку теріології в Україні, але й з огляду на еволюцію тематики досліджень.

Зокрема, у працях довоєнного часу (1926–1941 р.) міститься безцінна інформація про склад фауни, поширення і чисельність багатьох нині рідкісних видів, що важливо для порівнянь із сучасними даними і розуміння історичних змін фауни. За час існування видання відбулася суттєва зміна домінуючих тематик теріологічних публікацій, що розглянуто докладніше при описах відповідних періодів. «Збірнику праць...» присвячено два огляди публікацій, надруковані у цьому ж виданні — за період 1926–1963 рр. (Погребняк, Пивоварова, 1969) та за 1966–1976 роки (Писанець, 2005). Підготовлена нами добірка бібліографічних описів теріологічних статей в ЗПЗМ базується на перегляді всіх праць в оригіналі, що дозволило внести численні корективи у описи, що «мандрують» з одного видання в інше¹.

1926–1934

У перший період існування видання основу публікацій склали праці, присвячені аналізу складу сучасної фауни, переважно дрібних ссавців. Значний прогрес було досягнуто завдяки «погадковому методу» (аналіз вмісту пелеток сов) (М. Шарлемань, І. Підоплічко). Цей підхід дозволив дослідникам звільнитися від проблем, пов'язаних з виготовленням, транспортуванням і експлуатацією пасток, що актуально і дотепер, та забезпечити швидке накопичення нової фауністичної інформації з її подальшим біогеографічним і екологічним аналізом. Найбільшою мірою це проявилось у працях М. Шарлеманя та І. Підоплічки. Увага до «шкідників», порівняно з виданнями-попередниками, зменшилася, проте у виданні описано «випадки» масового розмноження мишей в роки голодомору (П. Крижов). Натомість, на сторінках видання з'являються спеціальні публікації про рідкісних звірів (В. Голіцинський, І. Підоплічко, М. Вернер) і праці про викопних ссавців (В. Караваєв).

Караваєв В. Короткий нарис розвитку й сучасного стану Зоологічного Музею У.А.Н. // ЗПЗМ. – 1926. – № 1. – С. 3–12.

Шарлемань М. Матеріали до питання про їжу птахів України // ЗПЗМ. – 1926. – № 1. – С. 13–34.

Підоплічка І. Г. Нові відомості про розповсюдження на Україні деяких звірів // ЗПЗМ. – 1926. – № 1. – С. 87–90.

Підоплічка І. Г. Новий для України кажан – широковух (*Barbastella barbastella* Schreb) // ЗПЗМ. – 1927. – № 3. – С. 61–63.

Підоплічка І. Г. Мамологічні замітки. I. До поширення деяких західно-європейських ссавців на Україні // ЗПЗМ. – 1927. – № 3. – С. 185–192.

Підоплічка І. Хом'ячки виду *Cricetulus migratorius* Pall. // ЗПЗМ. – 1928. – № 5. – С. 107–158 (411–462).

Шарлемань М. Мамаліологічні замітки // ЗПЗМ. – 1928. – № 5. – С. 181–184 (485–488).

Голіцинський В. Вухатий їжак *Hemiechinus auritus* Gmel. на околицях Маріуполя // ЗПЗМ. – 1929. – № 7. – С. 27–28 (25–26).

¹ Необхідно зазначити, що перші 22 випуски ЗПЗМ мають ще одну (паралельну) бібліографію і видавалися як «Труди Фізико-математичного відділу» (ТФМВ), як «Труди Інституту зоології і біології» (ТІЗБ), як «Труди природничо-технічного відділу» (ТПТВ), що відбито на титульних сторінках або в колонтитулах статей. Існує така відповідність випусків ЗПЗМ: № 1 = Том 4, вип. 2 ТФМВ, № 3 = Т. 7 вип. 1 ТФМВ, № 5 = Т. 6, вип. 3 ТФМВ, № 7 = Т. 13, вип. 1 ТФМВ, № 8 = Т. 15, вип. 2 ТФМВ, № 10 = ТПТВ, № 13 = Т. 4 ТІЗБ, № 15 = Т. 7 ТІЗБ, № 16 = Т. 11 ТФМВ, № 17 = Т. 12 ТІЗБ, № 18 = Т. 13 ТІЗБ, № 19 = Т. 15 ТІЗБ, № 20 = Т. 18 ТІЗБ, № 21–22 = Т. 19 ТІЗБ. Окрім того, в частині випусків ЗПЗМ у верхньому колонтитулі подано альтернативну нумерацію сторінок, яка наведена тут в дужках.

- Волянський Б. Замітки про звірів Керченського півострова (Крим) // ЗПЗМ. – 1929. – № 7. – С. 29–36 (27–34).
- Підоплічка І. Г. Мамологічні замітки. II. Огляд поширення р. *Neotus* на Україні // ЗПЗМ. – 1929. – № 7. – С. 67–85 (65–83).
- Вернер М. О. Замітка про західно-європейського ховраха (*Citellus citellus* L.) на Поділлі // ЗПЗМ. – 1929. – № 7. – С. 103–107 (101–105).
- Більський Б. Поширення великого земляного зайця (*Alactaga jaculus* Pall. = *A. saliens* Gm.) на Правобережній Україні // ЗПЗМ. – 1929. – № 7. – С. 147–180 (145–178).
- Каравасв В. Замітки про знайдення мамутових кісток (*Elaphus primigenius* Blumb.) у селі Руликів близько ст. Мотовилівка Півд.-Зах. залізниці // ЗПЗМ. – 1930. – № 8. – С. 227–228.
- Шарлемань М. Сучасне поширення бобра (*Castor fiber* L.) на Україні // ЗПЗМ. – 1931. – № 10. – С. 251–254.
- Шарлемань М. Матеріали до фауни ссавців Київщини. Ч. 1. Ссавці заповідника Конча-Заспа та його району // ЗПЗМ. – 1933. – № 12. – С. 57–73.
- Крижов П. Масове розмноження мишей у 1933 р. в Київській області // ЗПЗМ. – 1934. – № 13. – С. 25–40.
- Шене А. К. До біології тушканчика великого (*Alactaga jaculus* Pall.) як шкідника на плантаціях *Scorzonera tau-saghyz* Lipsh. et Bosse на Україні // ЗПЗМ. – 1934. – № 13. – С. 159–167.

1935–1941

Цей період, що протривав до початку II Світової війни і був завершений 11-літніми «канікулами» в роботі редколегії, відзначений появою аналітичних праць, присвячених поширенню ссавців, вивченню викопних фаун, підведенню підсумків дослідження пелеток тощо (праці М. Шарлеманя, П. Крижова, І. Підоплічки та ін.). З'являються праці про «корисну» фауну і питання її охорони (хохуля, байбак, заєць), а так само докладні описи «шкідливої» фауни, яку можна промишляти (кріт, сліпаки, водяні щурі) (праці М. Зубаровського, Є. Решетник та ін.). Продовження знайшла і тема вивчення систематики і фауністики рідкісних і мало досліджених груп, у т. ч. кажанів, мишівок, курганчикових мишей (Б. Попов, Я. Зубко, О. Рудинський, О. Мигулін та ін.). З'являються праці про сучасні зміни фауни, у тім числі внаслідок створення мережі лісосмуг (І. Сахно). Опубліковано перші статті про паразитів. Загалом за цей період існування часопису вийшло 42 праці теріологічного спрямування, тобто щороку видавалося близько семи теріологічних праць.

- Шарлемань М. Кілька слів про так звані «мішані» фауни // ЗПЗМ. – 1935. – № 14. – С. 65–73.
- Зубаровський М. Водяна криса і промисел її в УСРР // ЗПЗМ. – 1935. – № 14. – С. 91–119.
- Шарлемань М. В. Зоогеографічні нотатки¹ // ЗПЗМ. – 1935. – № 15. – С. 27–38.
- Підоплічко І. Г. Масова загибель норичь під час завірюх 1931 р. // ЗПЗМ. – 1935. – № 15. – С. 39–46.
- Крижов П. А. Географічне поширення шкідливих гризунів УСРР // ЗПЗМ. – 1936. – № 16. – С. 33–91.
- Рудинський О. М. До біології української підземної польовки // ЗПЗМ. – 1936.² – № 16. – С. 125–128.
- Селезньов М. Ю. Поширення вихухолі на Україні і матеріали до її біології // ЗПЗМ. – 1936. – № 17. – С. 25–38.
- Шарлемань М. Вихухоль (*Desmana moschata* L.) в УСРР // ЗПЗМ. – 1936. – № 17. – С. 39–52.
- Мигулін О. О. Новий підвид миші лісової малої, *Sylvimus sylvaticus charkovensis* subsp. n. // ЗПЗМ. – 1936. – № 17. – С. 53–57.
- Селезньов М. Ю. Про бабаків на Стрілецькому степу й Великому Бурлуку // ЗПЗМ. – 1936. – № 17. – С. 63–77.
- Підоплічко І. Г. Сучасний характер і походження фауни ссавців УСРР // ЗПЗМ. – 1936. – № 18. – С. 3–28.
- Попов Б. М. Мамаліологічні нотатки // ЗПЗМ. – 1936. – № 18. – С. 191–196. [ця публікація включає дві замітки: «Поширення Лейслерової вечерниці (*Nyctalus leisleri* Kuhl, Chiroptera) в УСРР» та «Знахідка лісової мишівки (*Sicista montana* Mehely) в межах УСРР»].

¹ Ця праця включає три замітки, у т. ч. теріологічну «І. Про сучасне та минуле поширення в УСРР трипалого тушкана (*Scirtopoda telum* Licht.) та інших компонентів пустельно-степової фауни» (с. 27–30).

² На колонтитулі статті вказано «1935». Випуск позначено як «Труди фіз.-мат. відділу», 1935, том 11».

- Підоплічко І. Г.* Підсумки дослідження погадок за 1924–1935 р.р. // ЗПЗМ. – 1937. – № 19. – С. 101–170.
- Зубко Я. П.* Нарис фауни Chiroptera південного сходу Одеської області // ЗПЗМ. – 1937. – № 20. – С. 121–128.
- Мигулін О. О.* Деякі закономірності динаміки кількості зайця сірого (*Lepus europaeus* Pall.) в УРСР // ЗПЗМ. – 1937. – № 20. – С. 103–113.
- Мигулін О. О.* Курганчикова миша (*Mus sergii* Valch) як вид // ЗПЗМ. – 1937. – № 20. – С. 115–120.
- Рудинський О. М.* Велико-Бурлуцький бабаковий заповідник // ЗПЗМ. – 1937. – № 20. – С. 139–140.
- Сахно І. І.* До вивчення фауни звірів і птахів позахисних смуг Одеської і Миколаївської областей і впливу фауни на прилеглі поля // ЗПЗМ. – 1938. – № 21–22. – С. 97–138.
- Куліков М. С.* До гельмінтофауни коня (диктіокаульоз, пробстмаїріоз, аноплоцефалідози) // ЗПЗМ. – 1938. – № 21–22. – С. 171–176.
- Єфімов А. З.* До вивчення фауни паразитичних червів свійських м'ясоїдних тварин УРСР // ЗПЗМ. – 1938. – № 21–22. – С. 177–186.
- Решетник Є. Г.* До систематики і географічного поширення сліпаків (Spalacidae) в УРСР // ЗПЗМ. – 1939. – № 23 (в колонтитулі статті «1938»). – С. 3–21.
- Решетник Є.* Матеріали до вивчення систематики, географічного поширення та екології сліпаків (Spalacinae) УРСР // ЗПЗМ. – 1941. – № 24. – С. 23–95.
- Єфіменко М.* Живлення крота і його народногосподарське значення в УРСР // ЗПЗМ. – 1941. – № 24. – С. 97–143.

1952–1963

Третій період відзначений розквітом палеотеріологічних досліджень, розпочатих І. Підоплічком, К. Татариним, В. Топачевським, О. Короткевич і продовжених у працях створеної ними палеозоологічної школи. Тоді ж відбувається диференціація Музею на палеозоологічний і неонтологічний відділи, очолені, відповідно, І. Підоплічко та І. Сокуром, і формування двох відповідних напрямків. Це знайшло свої відображення і у спектрі публікацій цих шкіл. Третій напрямок, очолений П. Свириденком — екологічний — також знайшов відбиток на сторінках ЗПЗМ. З'являються перші у виданні праці про підсумки розвитку зоології (І. Сокур, О. Маркевич) і статті пам'яті колег (І. Підоплічко). Чимало праць присвячено рідкісним видам. З'являється нова великообсяжна праця про знахідки дрібних ссавців у пелетках сов (І. Сокур). Набувають розвитку нові видання Інституту зоології, вкл. серію «Фауна України» (з 1956 р.) і з 1963 р. видання вдруге припиняє своє існування.

- Підоплічко І. Г., Сокур І. Т.* Зоологічний музей Інституту зоології АН УРСР (Довідка) // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 5–10.
- Сокур І. Т.* Господарське значення ссавців Закарпатської області і шляхи їх використання // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 35–45.
- Гіренко Л. Л.* До екології чагарникової полівки // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 46–64.
- Свириденко П. О.* До біології кавказької чагарникової полівки // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 65–73.
- Татаринів К. А.* Біоценотичні фактори поширення степового тхора на заході УРСР // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 74–78.
- Молявко Г. І., Підоплічко І. Г.* Наземні хребетні у верхньосарматських відкладах півдня УРСР // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 79–83.
- Путь А. Л.* Знахідка гребенезубого мастодонта в околицях Кривого Рога // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 84–86.
- Топачевський В. О.* Замітка про фауну хребетних пліоценових гравіїв Бузького лиману // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 87–88.
- Пастернак С. І., Татаринів К. А.* Нові знахідки четвертинних ссавців на західному Поділлі // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 89–93.
- Підоплічко І. Г.* Пам'яті Б. М. Попова // ЗПЗМ. – 1952. – № 25. – С. 96–97.
- Маркевич О. П., Підоплічко І. Г.* Співдружність російських і українських зоологів у вивченні фауни України // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 3–13.
- Мигулін О. О.* Зоогеографічне районування УРСР на підставі поширення ссавців // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 14–37.
- Модін Г. В.* Спостереження над зайцем-русаком в умовах позахисних лісонасаджень // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 44–51.

- Погребняк Л. П.* До вивчення гельмінтофауни свиней Правобережжя УРСР // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 52–60.
- Топачевський В. О.* Фауна Ольвії // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 61–129.
- Короткевич О. Л.* Фауна пізнютрипільського поселення Сандраки // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 130–143.
- Модін І. В.* Замітки про вухатого їжака і лісову мишівку в Стрілецькому степу // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 154–159.
- Гавриленко М. І.* Замітка про лося і перев'язку на Полтавщині // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 160–164.
- Горбик П. В.* До екології полівки темної на Буковині // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 165–168.
- Татаринів К. А.* Матеріали до вивчення антропогенової фауни ссавців західних областей УРСР // ЗПЗМ. – 1956. – № 27. – С. 177–180.
- Маркевич О. П.* Фауністичні дослідження на території УРСР в другій половині XIX ст. // ЗПЗМ. – 1957. – № 28. – С. 3–19.
- Сокур І. Т.* Дослідження фауни ссавців України за роки Радянської влади // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 21–38.
- Лисецький А. С.* Деякі дані про поширення птахів і ссавців на Україні // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 19–20.
- Опалатенко Л. К.* До діагностики та поширення альпійської бурозубки // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 39–44.
- Федоренко А. П.* Небезпечність отруєння мисливсько-промислових тварин ГХЦГ і ДДТ // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 49–50.
- Мажуга П. М.* Новий спосіб виготовлення стійких етикеток для документації препаратів, що зберігаються в рідинах // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 91–92.
- Капеліт К. В.* фауна пізньопалеолітичної стоянки Осокорівка // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 96–100.
- Гарутт В. Є., Перовська С. Г.* Знахідка черепа мамонта в Запорізькій області // ЗПЗМ. – 1960. – № 29. – С. 101–104.
- Топачевський В. О.* Нові матеріали до антропогенової історії фауни ссавців Середнього Придніпров'я // ЗПЗМ. – 1961. – № 30. – С. 9–20.
- Мажуга П. М.* Деякі морфологічні показники скелета ссавців і використання їх в оцінці функції кінцівок викопних форм // ЗПЗМ. – 1961. – № 30. – С. 21–28.
- Трач В. Н.* Деякі особливості поширення стронгілят овець, кіз та великої рогатої худоби на території лісостепу України // ЗПЗМ. – 1961. – № 30. – С. 40–51.
- Короткевич О. Л.* Нові знахідки гіпаріона та носорога з середнього сармату Молдавії // ЗПЗМ. – 1961. – № 30. – С. 114–121.
- Короткевич О. Л.* До вивчення гіпаріонової фауни долини р. Куяльника // ЗПЗМ. – 1961. – № 30. – С. 122–129.
- Путь А. Л., Капеліт К. В.* Фауна викопних ссавців Мало-Кохнівського кар'єру в околицях Кременчука // ЗПЗМ. – 1961. – № 30. – С. 130–133.
- Короткевич О. Л.* Трагоцеруси з нових місцезнаходжень гіпаріонової фауни України // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 28–42.
- Бачинський Г. О., Дублянський В. М.* Палеозоологічна характеристика деяких глибинних карстових порожнин Гірського Криму // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 43–51.
- Лисенко М. І.* Мастоодонт (*Tetralophodon* aff. *longirostris* Саур.) з пліоценових відкладів Криму // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 52–55.
- Федоренко А. П.* Стійкість теплокровних тварин до гербіцидів 2.4-Д // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 89–91.
- Іздебський В. М.* До екології мишівки степової на Херсонщині // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 110–112.
- Абеленцев В. І., Глушан Є. Ф.* Про випадок епізоотії бешихи (еризипелоїда) серед звичайних полівок в умовах вольтер // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 113–117.
- Підоплічко І. Г., Троїцька В. І.* Віктор Григорович Аверін (1885–1955) // ЗПЗМ. – 1962. – № 31. – С. 118–130.
- Підоплічко І. Г.* Матеріали до вивчення фауни дрібних ссавців погадковим методом // ЗПЗМ. – 1963. – № 32. – С. 3–28.
- Сокур І. Т.* Нові матеріали до пізнання фауни дрібних ссавців України // ЗПЗМ. – 1963. – № 32. – С. 29–42.
- Марков Г., Татаринів К. А.* Фауна ссавців Старої Планіни і Українських Карпат // ЗПЗМ. – 1963. – № 32. – С. 43–49.

1969–1976

Відновлення видання 1969 р. було недовгим — вийшло 4 випуски, і ті зі значними розривами (1969, 1971, 1973, 1976): за 8 років вийшло лише 11 теріологічних праць. Всі вони були вкрай різномірними — від мінливості щелеп землерийок до гібридизації вовків і від опису викопних унгулят до «червонокнижних» тем. До певної міри зменшення кількості праць визначалося відходом з життя І. Підоплічки (20.06.1975), який опікував видання з часу його існування і сам був постійним його автором (№ 1...33). Ще одним фактором згасання ЗПЗМ став розвиток журналу «Вестник зоологии» (з 1967 р.), який замінив і «Праці Інституту зоології» (1959–1964), і «Збірник праць Зоологічного музею». Давалася взнаки і мовна політика: останній випуск ЗПЗМ (№ 36) було перейменовано на «Сборник трудов Зоологического музея», проте і це не допомогло йому зберегтися.

- Підоплічко І. Г., Щербак М. М. 50 років Зоологічного музею Академії наук Української РСР // ЗПЗМ. – 1969. – № 33. – С. 3–10.
- Крижанівський В. І., Щербак М. М. До поширення та екології рідкісного гризуна фауни СРСР — карликового п'ятипалого тушканчика *Cardiocranius paradoxus* Satunin, 1902 // ЗПЗМ. – 1969. – № 33. – С. 98–103.
- Тимченко Н. Г. Про свійських собак з давньоруського міста Воїнь // ЗПЗМ. – 1969. – № 33. – С. 104–107.
- Галака Б. О. Гібридні вовки у Вінницькій області // ЗПЗМ. – 1969. – № 33. – С. 113–114.
- Топачевський В. О., Скорик О. Ф. Новий вид п'ятипалого тушканчика з верхньопліоценових відкладів півдня України // ЗПЗМ. – 1971. – № 34. – С. 112–120.
- Бібікова В. І., Тимченко Н. Г. Рештки тура із середньовічних поселень України // ЗПЗМ. – 1971. – № 34. – С. 120–126.
- Короткевич О. Л. Новий вид трагоцеруса з гіпаріонової фауни с. Білка // ЗПЗМ. – 1971. – № 34. – С. 127–137.
- Короткевич О. Л. До питання про видову належність старокондаківського гіпаріона // ЗПЗМ. – 1971. – № 34. – С. 137–140.
- Гайченко В. А. Морфологічні особливості будови нижньої щелепи деяких землерийок фауни СРСР // ЗПЗМ. – 1973. – № 35. – С. 81–83.
- Смельянов І. Г. Внутрішньопопуляційні відмінності деяких інтер'єрних ознак полівки рудої — *Clethrionomys glareolus* Schreb. // ЗПЗМ. – 1973. – № 35. – С. 83–85.
- Галака Б. О. Про сучасне поширення зубра (*Bison bonasus* L.) на Україні // ЗПЗМ. – 1973. – № 35. – С. 85–87.
- Щербак Н. Н., Жежерин В. П., Крыжановский В. И. Материалы к «Красной книге» Украинской СССР. Ч. 1. Наземные позвоночные // Сборник трудов Зоол. музея [sic!]. – 1976. – № 36. – С. 9–17.

2005–2007

Третя спроба відновлення видання виявилася життєздатною, проте не масштабною, що визначається як насиченістю інформаційного ринку різномірними виданнями, так і економічними реаліями. Переважна кількість праць видана російською мовою, проте відновлено вихідну назву видання. Праці фауністичного, природоохоронного, екологічного і палеозоологічного спрямування, схоже, зникли назавжди, і воно стало, насамперед, збіркою праць співробітників Музею. На три випуски нового часу прийшлося три теріологічні праці, зроблені одними і тими самими дослідниками, про вивчення внутрішньовидової мінливості мисливських звірів. Хоча поліграфічна якість видання і глибина досліджень явно зросли, хочеться побажати виданню розширення кола авторів та аудиторії.

- Шевченко Л. С., Песков В. Н. Географическая изменчивость и морфологическая дифференциация зайца-русака (*Lepus europaeus*) на территории Украины // ЗПЗМ. – 2005. – № 37. – С. 121–133.
- Песков В. Н., Шевченко Л. С. Внутрипопуляционная дифференциация зайца-русака (*Lepus europaeus*) на территории Полесья и Лесостепи Украины // ЗПЗМ. – 2006. – № 38. – С. 97–112.
- Шевченко Л. С., Песков В. Н. Морфологическая изменчивость и внутривидовая систематика обыкновенной рыси, *Lynx lynx* // ЗПЗМ. – 2007. – № 39. – С. 81–99.

Показчик авторів теріологічних праць «Збірника праць Зоологічного музею»

В межах наведеної тут бібліографії (вкл. праці загально-зоологічного змісту) маємо на лічильнику очікування 100-ї праці. Нижче наведено показчик авторів цих праць за 1926–2007 рр., впорядкований за абеткою, з позначенням випусків часопису. Прізвища співавторів подано окремими рядками. Загалом у наведеному огляді описано праці 62 авторів. Найбільш продуктивними авторами ЗПЗМ є І. Підоплічко (16 праць), М. Шарлемань (7), О. Короткевич (6), О. Мигулін, Сокур, В. Топачевський (по 4 праці).

- Абеленцев В. І. та ін. № 31.
Бачинський Г. О. та ін. № 31.
Бібікова В. І. та ін. № 34.
Більський Б. № 7.
Вернер М. О. № 7.
Волянський Б. № 7.
Гавриленко М. І. № 27.
Гайченко В. А. № 35.
Галака Б. О. № 33, 35.
Гарутт В. Є. та ін. № 29.
Гіренко Л. Л. № 25.
Глушан Є. Ф.: див. Абеленцев... № 31.
Голіцинський В. № 7.
Горбик П. В. № 27.
Дублянський В. М.: див. Бачинський... № 31.
Ємельянов І. Г. № 35.
Єфіменко М. № 24.
Єфімов А. З. № 21–22.
Желжерин В. П.: див. Щербак... № 36.
Зубаровський М. № 14.
Зубко Я. П. № 20.
Іздебський В. М. № 31.
Капеліст К. В.. № 29.
Капеліст К. В.: див. Путь... № 30.
Караваєв В. № 1, 8.
Короткевич О. Л. № 27. № 30а-б. № 31. № 34а-б.
Крижанівський В. І. та ін. № 33.
Крыжановский В. И.: див. Щербак... № 36.
Крижов П. А. № 13, 16.
Куліков М. С. № 21–22.
Лисенко М. І. № 31.
Лисецький А. С. № 29.
Мажуга П. М. № 29.
Маркевич О. П. № 28.
Маркевич О. П. та ін. № 27.
Марков Г. та ін. № 32.
Мигулін О. О. № 17, 20 (а-б), 27.
Модін Г. В. № 27 (а-б).
Молявко Г. І. та ін. № 25.
Опалатенко Л. К. № 29.
Пастернак С. І. та ін. № 25.
Перовська С. Г.: див. Гарутт... № 29.
Песков В. Н., Шевченко Л. С. № 38.
Песков В. Н. та ін. № 37, 39
Підоплічко [Підоплічка] І. Г. № 1, 3 (а-в), 5, 7, 15,
18, 19, 25, 32.
Підоплічко І. Г. та ін. № 25, 31, 33.
Підоплічко І. Г.: див. Молявко... № 25.
Підоплічко І. Г.: див. Маркевич... № 27.
Попов Б. М. № 18.
Погребняк Л. П. № 27.
Путь А. Л. № 25.
Путь А. Л. та ін. № 30.
Решетник Є. Г. № 23, 24.
Рудинський О. М. № 16, 20.
Сахно І. І. № 21/22.
Свириденко П. О. № 25.
Селезньов М. Ю. № 17а-б.
Скорик О. Ф.: див. Топачевський... № 34.
Сокур І. Т. № 25, 29, 32.
Сокур І. Т.: див. Підоплічко... № 25.
Татаринів К. А. № 27.
Татаринів К. А., див. Пастернак... № 25.
Татаринів К. А.: див. Марков... № 32.
Тимченко Н. Г. № 33.
Тимченко Н. Г.: див. Бібікова... № 34.
Топачевський В. О. № 25, 27, 30.
Топачевський В. О. та ін. № 34.
Трач В. Н. № 30.
Троїцька В. І.: див. Підоплічко... № 31.
Федоренко А. П. № 29, 31.
Шарлемань М. В. № 1, 5, 10, 12, 14, 15, 17.
Шевченко Л. С. та ін. № 37, 39
Шевченко Л. С.: див. Песков... № 38.
Шепе А. К. № 13.
Щербак М. М. див.: Крижанівський... № 33.
Щербак М. М.: див. Підоплічко... № 33
Щербак Н. Н. та ін. № 36.

Післямова

Кожне видання має свою історію, є вона і у зоологічних видань. Більшість з них виявилася короткоживучими, що визначалося суспільними негараздами. Припинення життя видань в усіх випадках мало політичний присмак: негаразди у суспільстві років громадянської і другої світової воєн і комуністичні репресії 30-х і 50–70-х років позначилися на долях і видань, і науковців (Мазурмович, 1972; Хохлова, 1998).

Найбільш витривалим виявився «Збірник праць Зоологічного музею», проте і він згас разом з іншими україномовними виданнями — «Труди Інституту зоології АН УРСР» (1948–1957) (Белик, 1970) і «Праці Інституту зоології АН УРСР» (1959–1964) (Табина, 1970), які повністю і остаточно замінив «Вестник зоологии» (з 1967 р.).

Відновлення давніх видань, у т. ч. «Збірника праць Зоологічного музею» і «Наукових записок державного природознавчого музею», започаткування нових відкритих для теріологів видань («Праці Теріологічної школи», «Заповідна справа в Україні», «Научные труды Зоологического музея Одесского университета» та ін.), а також підвищення рівня низки університетських вісників створюють великий інформаційний простір і дозволяють сподіватися на подальший розвиток теріологічних досліджень в Україні.

Доступ до цих видань став простішим після розвитку мережі Інтернет. Наразі можна знайти повнотексти усіх випусків «Праць Теріологічної школи» (Загороднюк, Годлевська, 2007), «Заповідної справи в Україні» та біологічних серій наукових вісників низки університетів (напр., «Вісника Львівського університету»). Нарешті і «Збірник праць Зоологічного музею» також став доступним в Інтернеті (Писанець та ін., 2008).

Подяка. Щиро дякуємо працівникам бібліотеки Інституту зоології НАН України за постійну допомогу в роботі з літературою та допомогу в бібліографічному пошуку.

Бібліографія

- Белик А. Ф. Систематический указатель к изданию «Труди Інституту зоології АН УРСР» за 1948–1957 г.г. // Вестник зоологии. — 1970. — № 2. — С. 85–90.
- Голда Д. Мисливські періодичні видання в розрізі часу // Полювання та риболовля. — 2006. — № 5 (55). — С. 5.
- Загороднюк І., Годлевська О. Бібліотека Теріологічної школи // Теріологічна Школа: Сайт Українського теріологічного товариства НАН України. — www.terioshkola.org.ua/ua/library.htm.
- Кесслер К. Ф. Животные млекопитающія // Труды Коммисіи... для описанія губерній Кіевского учебнаго округа. — Кієвъ, 1851. — 88 с.
- Мазурмович Б. М. Розвиток зоології на Україні. — Кієвъ: Вид-во Київського ун-ту, 1972. — 230 с.
- Никольский А. М. Позвоночные животные Крыма // Зап. Российской Акад. наук. — СПб.: Типограф. Импер. Акад. наук, 1891. — Приложение к тому 68 (4). — 484 с.
- Писанець С. М. Видавнича діяльність Зоологічного музею (стилий огляд історії і сучасності) // Збірник праць Зоологічного музею. — 2005. — № 37. — С. 5–12.
- Писанець С. М., Доценко І. Б., Погребняк С. Г. та ін. Публікації Зоологічного музею // Офіційний сайт Зоологічного музею ННПМ. — www.museumkiev.org/catalog/index.html.
- Погребняк Л. П., Пивоварова Н. С. Систематичний покажчик до видання Інституту зоології АН УРСР «Збірник праць Зоологічного музею» за 1926–1963 рр. // Збірник праць Зоологічного музею. — 1969. — № 33. — С. 11–22.
- Табина О. В. Систематический указатель к изданию «Праці Інституту зоології АН УРСР» за 1959–1964 г.г. // Вестник зоологии. — 1970. — № 5. — С. 90–93.
- Хохлова О. М. М. В. Шарлемань. Життєвий шлях. Наукова спадщина. — Полтава, 1998. — 160 с.
- Чернай А. Фауна Харьковской губернии и прилежащих къ ней мѣсть (1848–49 гг.). — Харьковъ: Типография ун-та, 1853. — Вып. 2 (Фауна млекопитающих и птицъ). — 44 с.
- Nordmann A. Observations sur la Faune Pontique. Mammalia // Voyage dans la Russie meridionale et la Crimee. — Paris: E. Bourdin et Cet., 1840. — Tom 3. — P. 1–65.
- Pallas P. S. Zoographia Rosso-Asiatica. — Petropoli: Acad. Sci., 1811. — Т. 1. — 568 p.
- Zawadzki A. Säugetiere. Mammalia. Ssace // Zawadzki A. Fauna der galizisch bukowinischen Wirbethiere. — Stuttgart: Schweizerbarts Verlag., 1840. — P. 13–35.

